

Bygningen på Bülowsgade 68

Primær Adresse	Bülowsgade 68, 8000 Århus C
Sekundære Adresser	Bogensegade 2; Lars Kruses Gade 7; Bülowsgade 70; Bülowsgade 72; Bülowsgade 74.
Ejerlav	Marselisborg, Århus Grunde
Matrikel nummer	738 f.
Opført år	1906-1907
Samlet areal	4169 m ²
Bygningsareal incl. tag- og kælderareal	5642 m ²
Bevaringsværdighed	Klasse 3

Bygningen er opført i 1907 i nybarokstilen, men bærer også præg af italiensk renæssance med mange smukke detaljer og arkadelignende vinduer i stueetagen. Bygningen er tegnet af den danske arkitekt Thorkel Luplau Møller, der levede fra 1868 til 1946 og blev allerede ved opførelsen set som et af hans bedste arbejder. Udover Bülowsgade 68 har han også stået for Hotel Royal, Marselisborg Hospital og den telefon- og bladviosk, som i dag kan ses i Den Gamle By.

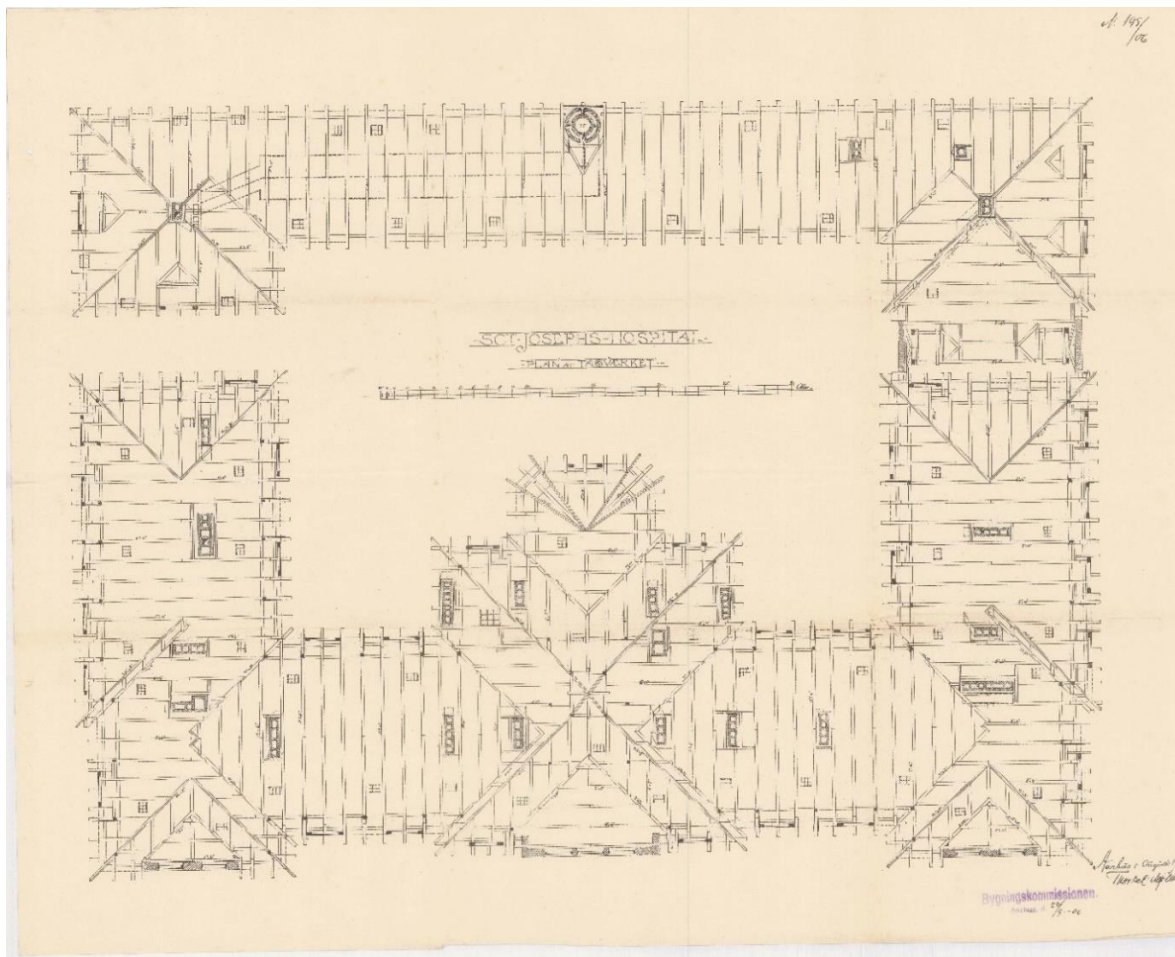

Århus i August 1906.
Thorkel Møller

Den danske arkitekt Thorkel Møller stod for alle facadetegninger og grundplaner til Sct. Josephs Hospital. Tegningen er lavet af Ebba Wittrup Nielsen, bragt i Politiken i 1913, nu i Den Gamle Bys arkiv, og underskriften er fra dokumenterne omhandlende opførelsen af Sct. Josephs Hospital.

Hovedbygningen består af tre fløje med kælder, stueetage, 1. sal, mansardetage og loft, opbygget symmetrisk omkring en midtrisalit og med to risalitter som afslutning på de yderste fløje. Alle tre risalitter afsluttes ved taget med en frontispice. Sidebygningen, som er bygget sammen med hovedbygningen over den østre port, består af en lang længe med en kort fløj i hver ende. Den er i to etager, dog er hjørnet mod øst i tre etager. Muren over den vestre port forbinder hoved- og sidebygning. Taget er sortglasret, afvalmet mansardtag med en række heltagskviste og skorstene. Flere af kvistene er tilføjet senere. Langs undersiden af taget løber en profileret gesims opmuret af formsten.

Facaden er bygget op af røde, håndstrøgne mursten sat i krydsforbandt. Omkring flere af vinduerne er der sat granit. På den sydlige facade er kælderetagen samt 1. sals vinduer firkantede. Kældervinduerne har både sålbænk og overligger i granit, mens 1. salsvinduerne har granitsålbænk og helstensstik med prydkifte. På stueetagen og midt for i mansardetagen har vinduerne helstensstik med prydkifte. I de to yderste længer er der endvidere tale om tredelte vinduer. De fleste af bygningens vinduer er småsprossede.

For rigtig at kunne forstå symmetrien i Bülowsgade 68 er man nødt til at se bygningen oppefra. Herfra er det tydeligt, at bygningen spejler sig selv langs en central, lodret akse. De eneste forskel mellem de to sider er sammenbygningen af hoved- og sidebygningen mod øst og placeringen af enkelte skorstene. Tegningen er lavet af Thorkel Møller i 1906.

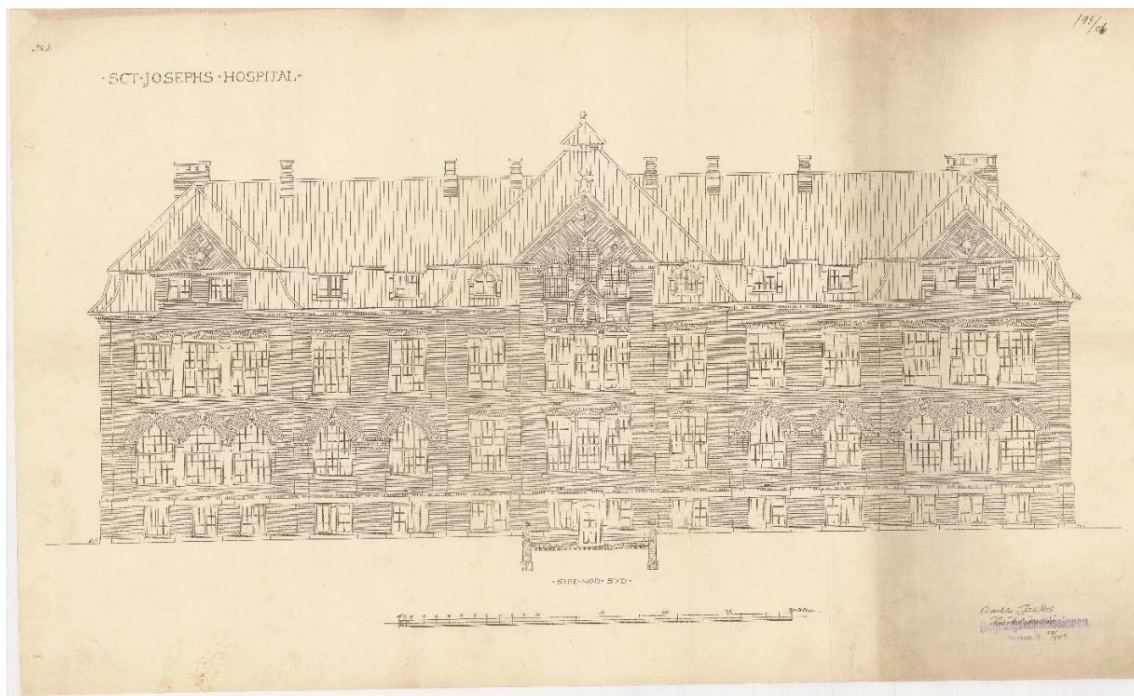

Facaden er dekoreret med en statue af Sct. Joseph, Søstrenes skytshelgen, med Jesusbarnet i armene. Formentlig har den oprindeligt været farvet, Joseph har haft en mørk kappe og en hvid kjortel under. Jesus har været klædt i hvidt. Sidenhen har statuen været forgyldt. I dag er den rød og okker. Vinduerne omkring Sct. Joseph statuen har oprindeligt haft glasmosaik på indersiden, hvor kapellet lå.

Statuen af Sct. Joseph er ikke den eneste dekoration på bygningen. Murværket i sig selv er smukt at se på, med rundbuede vinduesåbninger og fremtrukne stik af profilsten. Halvsøjler af granit opdeler dem fra hverandre. De tre frontispicer har mønstermuring, ligesom de to dekorative tavler på hver side af portalen med Sct. Joseph statuen.

Frontispicen på Bülowsgade 68 som den ser ud i dag med de spidsbuede blændinger og den nu tomme niche over kapellet. Foto taget af Per Ryolf, 2015.

Selvom der er mange ligheder mellem tegningerne og den bygning, som ses i dag, blev ikke alt, som Thorkel Møller havde tegnet. En af forskellene kan ses på frontispicen over kapellets vinduer. Her er der på tegningen en dekorativ roset i hver side og et spejl med skriften SJH, men på bygningen er der to spidsbuede blændinger og en dyb niche over dem, hvor der i sin tid hang en klokke. Korset, som Møller havde tegnet, står dog på gavlen, som det skal.

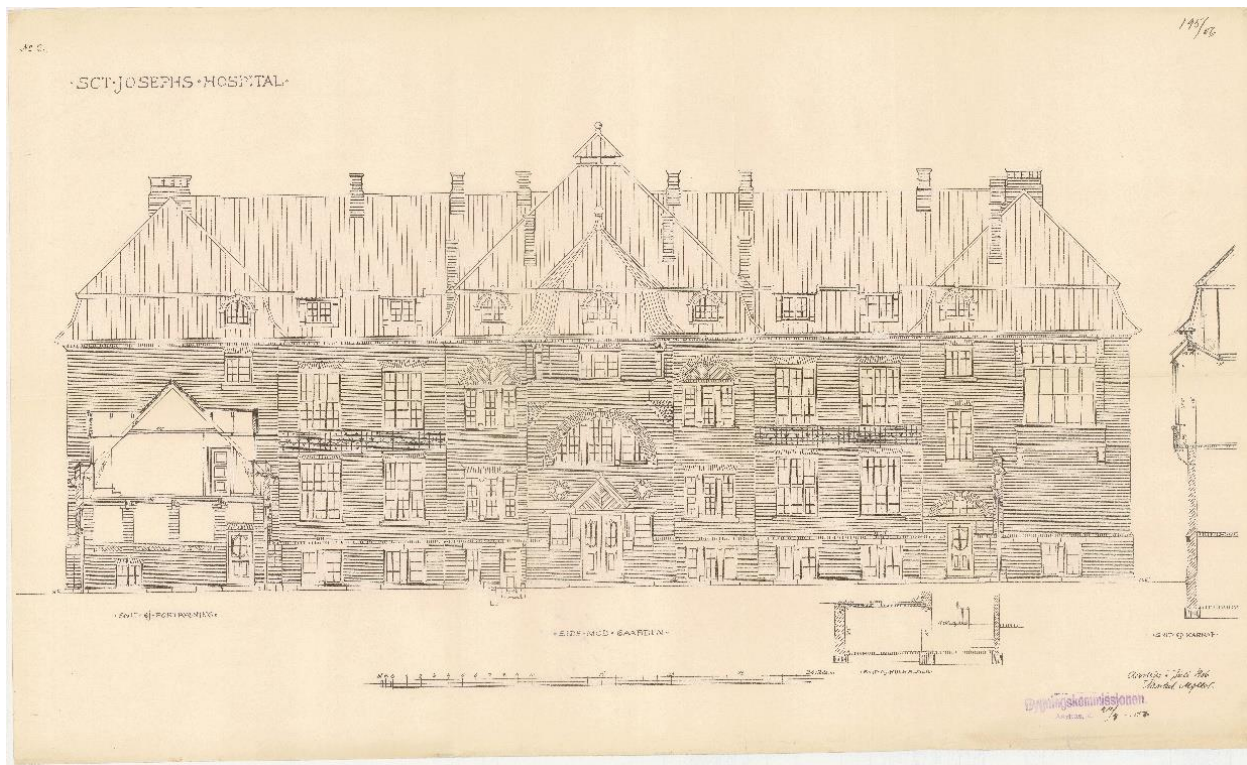
Thorkel Møllers tegninger fra 1906 har alle en stor detaljerigdom, til trods for at de er tegnet i hånden. De fleste af disse detaljer kan stadig genfindes på facaden i dag, selvom at de er tegnet for mere end 100 år siden.

Nordfacadens vinduer, som kan ses fra haven og fra Bogensegade, er primært firkantede med granitsålbænk og helstensstik, bortset fra de centrale vinduer på den midterste fløj. Her er der tale om et stort tredelt vindue med to mindre på hver side. Det store vindue har et rundbuet helstensstik med mønstermuring, mens de to yderste nederst er firkantede og de to øverste kun buer i den overliggende stik.

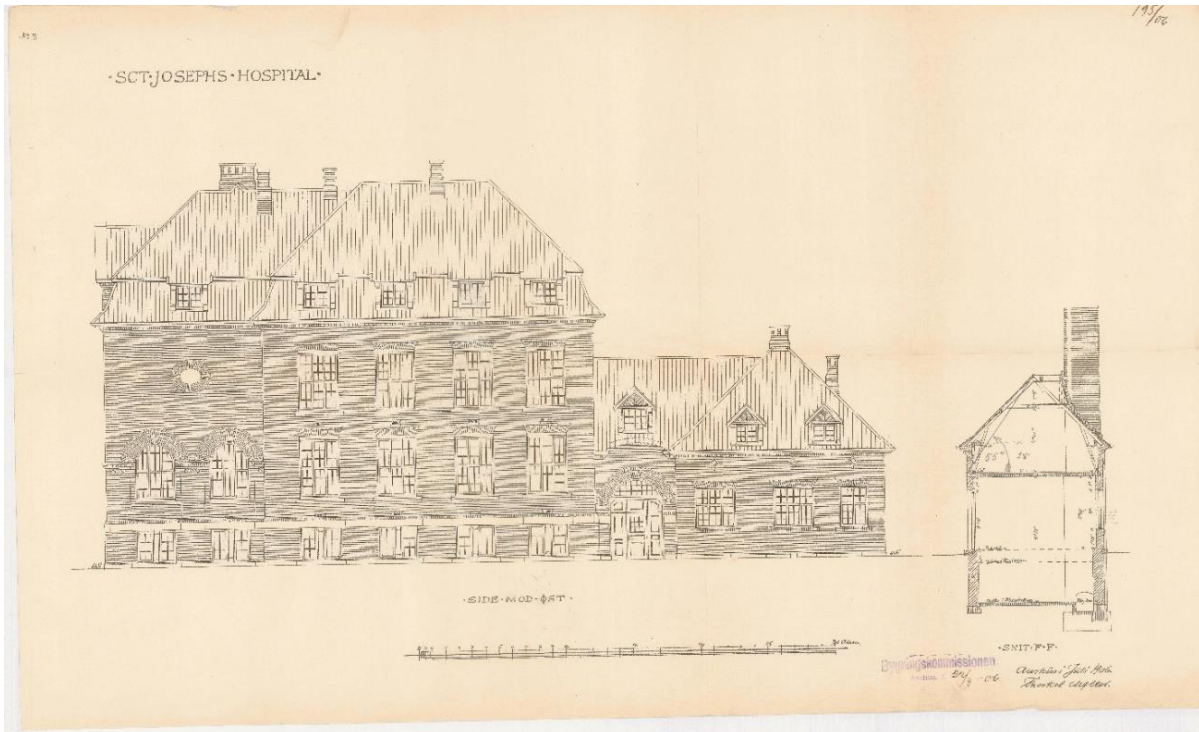
Den tofløjede hoveddør er sat mellem to vinduer, der har granit sålbænk og overligger. Mellem vinduerne og døren er der sat to halvsøjler i granit, og over døren er en frontispice med mønstermuring. Foran døren er en trappe med to trin.

Heller ikke her følger facaden alle detaljer på tegningen. Den tydeligste forskel er det gitter, som findes ud for 1. sals vinduer på begge sider af den midterste fløj. Det er i dag ikke til at sige meget om det gitter, for i 1928 valgte man at bygge to altaner, hvor det skulle være. De to altaner fik et rækværk af jern, som minder lidt om det tegnede gitter.

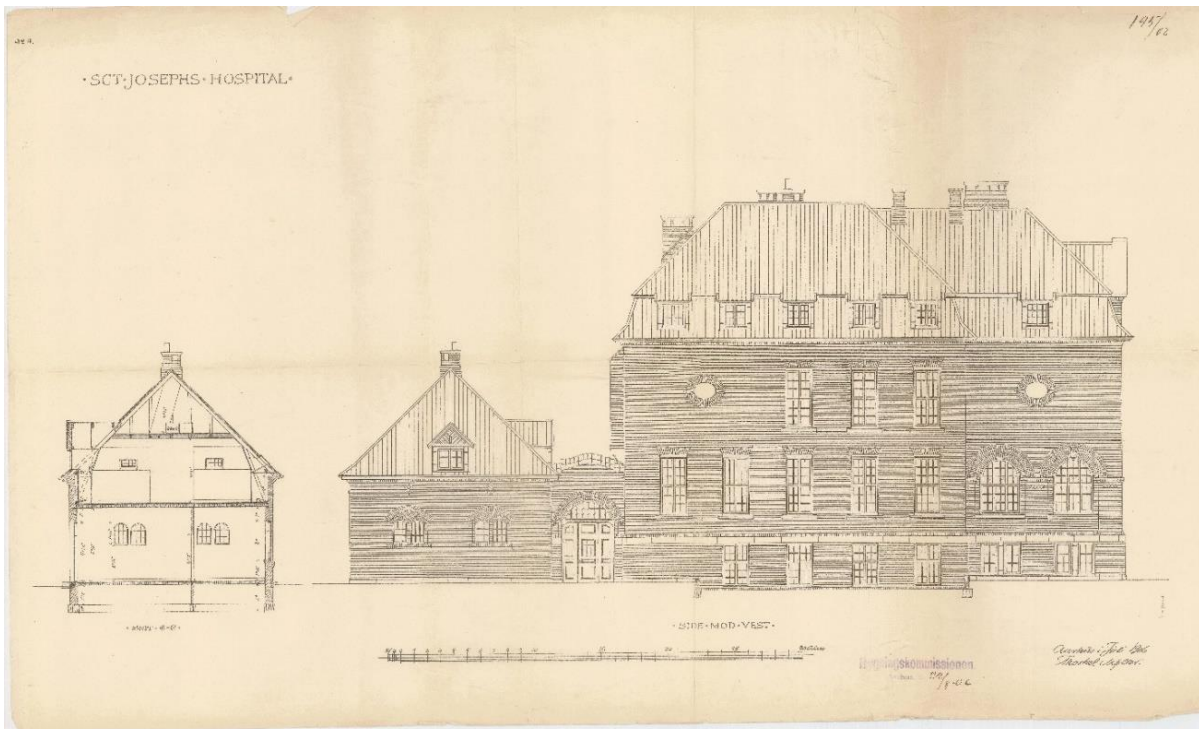

Der findes kun ganske få billeder af den nordlige facade på Sct. Josephs Hospital og derfor kan det være svært at sige, hvilke ændringer der er sket i årenes løb. Dog er det tydeligt, at det meste af facaden stadig står, som da Thorkel Møller tegnede den i 1906.

Siderne mod øst og vest er ikke så rigt dekorerede som de to allerede omtalte, men de er dog ikke uden smukke detaljer.

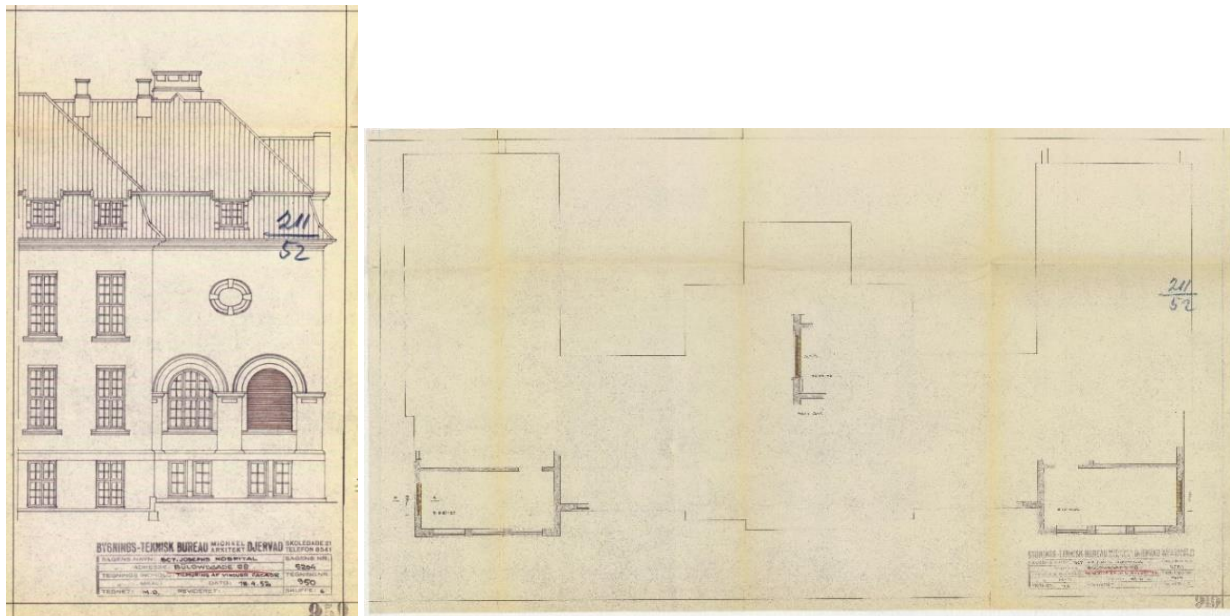

På den østlige (øverst) og vestlige (nederst) facade ses symmetrien igen. De to facader kan ses fra henholdsvis Bülowgade og Lars Kruses Gade. De to tegninger kunne være spejlinger af hinanden, hvis ikke forbindelsen mellem hoved- og sidebygningen var forskellig. Også disse tegninger er lavet af Thorkel Møller i 1906.

Øst- og vestsiderne har, ligesom de to facader, firkantede vinduer, med undtagelse af hjørnerne mod syd, hvor der findes to store, rundbuede vinduer i hver side. De rundbuede vinduer er et af de få steder, hvor bygningens facade har oplevet ændringer. Dette skete i 1952, hvor lægerne Ejnar Lange og Hakon Jørgensen henvender sig til Bygningsinspektøren, fordi de ønsker at mure vinduerne til. Vinduerne tilhørte hjørnestuerne nr. 5 og nr. 13, som var en del af Sct. Josephs Hospitals Øreafdeling. På grund af vinduernes store areal var de to lokaler ”i de kolde Aarstider [...] praktisk taget uanvendelige som sygestuer.” Stuerne bliver aldrig tilstrækkeligt varme, selv i stille vejr, og i blæst var der meget træk. Vinduerne blev derfor muret til, så man kunne opnå en mere behagelig varme i stuerne.

Herover: Da Søstrene i 1952 valgte at få muret de to vinduer til, fik de arkitekten Michael Djervad til at lave en facadetegning med det lukkede vindue samt en detailplan over, hvilke lokaler det drejede sig om. I mange år fungerede de tilmurede vinduer kun som dekoration på bygningen

Herunder: Foto fra 1978 af Sct. Josephs Hospital set fra Bogensegade. Helt til venstre i billedet kan de lukkede vinduer skimtes. Fra Den Gamle Bys arkiv, fotograf Thomas Pedersen. Til højre: Sct. Josephs Hospital set fra Tietgensplads med udsigt mod de tilmurede vinduer. Fundet blandt materiale om bygningen, uden år.

I forbindelse med reoveringen af bygningen 2015-2017 er vinduerne blevet åbnet igen.

Hele vejen rundt langs bygningen løber en bæltegesims, som viser overgangen mellem kælderen og stueetagen. På Thorkel Møllers tegninger er den markeret som granit, men på bygningen er granitten kun placeret i forbindelse med vinduerne. Mellem dem er gesimsen markeret med udkragede teglsten.

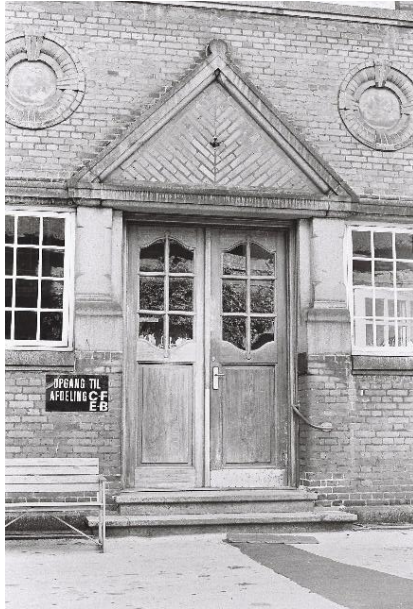
Et andet træk, der går igen på alle sider af bygningen, er cirkelblændinger med korsformede dekorationer som omgiver en central, udekoreret flade. Et par af disse blændinger har dog et mindre mysterium at byde på.

Blændinger sættes på en bygning som dekoration eller for at spare på mursten. De kan også bruges til at lukke et vindue af. Eftersom blændingerne på Sct. Josephs Hospital har været der fra opførelsen, er de ikke tidligere vinduer. Kigger man på resten af bygningen er det også tydeligt, at der ikke har været behov for at være sparsommelig. Dette efterlader dekorative blændinger, og det pryder da også bygningen med de elegante brud af den ellers ensformige murflade. Foto fra 2018.

På de originale facadetegninger fra 1907 ses alle blændingerne med tomme spejle, men sådan så det ikke ud i 2018. De to cirkelblændinger i gården, placeret på hver side af den mønstermurede frontispice over døren, er på tegningerne og ældre billeder tomme som alle de andre blændinger, men nu er der tilføjet en rød figur på hvid baggrund i centrum. Figuren er en mand med en stav, der holder en dreng i hånden. Det mest nærliggende er at gætte på Sct. Joseph med Jesus i hånden, men figuren er først tilføjet længe efter, at Bülowsgade 68 holdt op med at være i Sct. Joseph Søstrenes eje. I begyndelsen af 1980'erne, hvor VUC ejede bygningen, var blændingerne stadig tomme, men det må formodes, at VUC på et tidspunkt fik malet dem. I forbindelse med den seneste renovering er de blevet tegnet op igen, så de nu træder tydeligt frem.

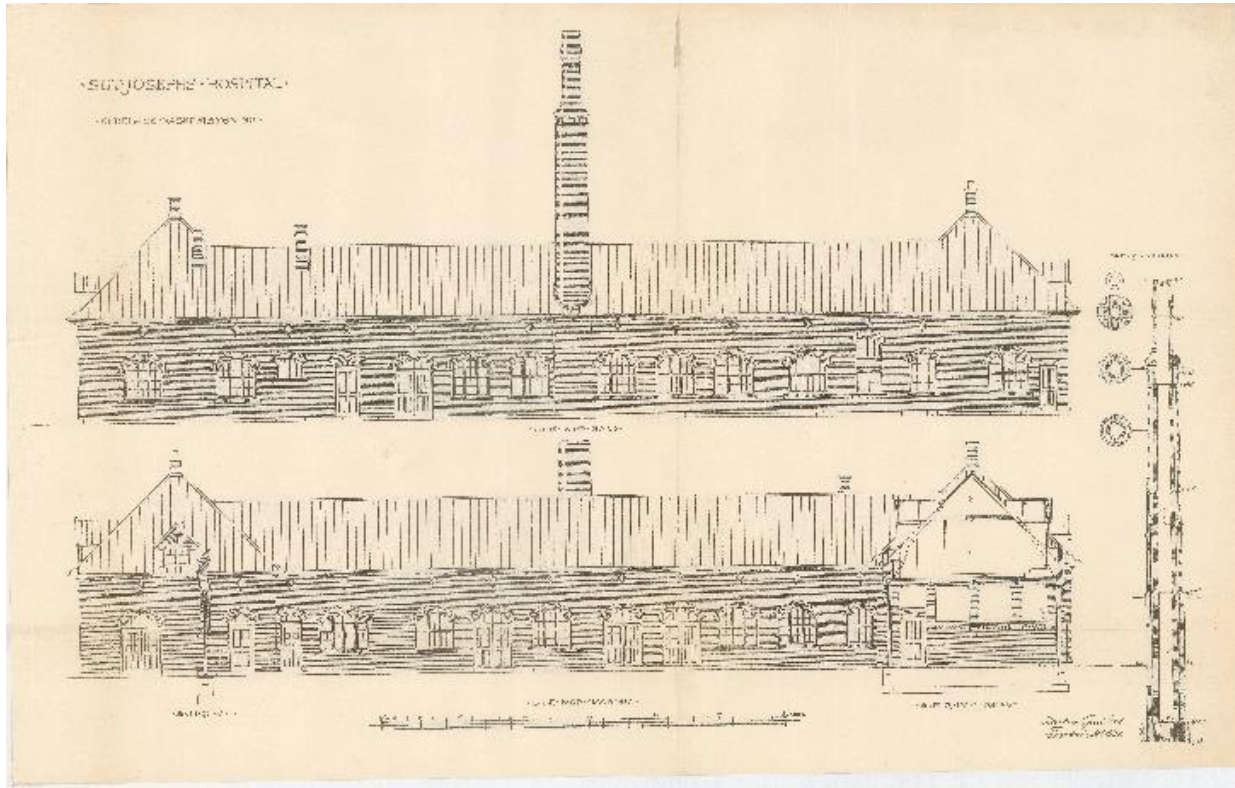

Mysteriet om blændingerne på Sct. Josephs Hospital er ikke lige sådan at opklare. Til venstre ses hoveddøren i gården med tomme blændinger. Billedet er fra en række gamle negativer fundet blandt bygningens materiale og formentlig fra 1970'erne eller 1980'erne. Til højre ses et foto fra 2015 af hovedindgangen, nu med dekorationer i blændingerne.

I dag ses Joseph på hver side af indgangen til Bülowsgade 68. Her har han ikke altid været. Oprindeligt var de to blændinger tomme, men det er ganske i Søstrenes ånd også at få deres skytshelgen til at vogte over gården. Foto taget af Per Ryolf, 2015.

Sidebygningen ligger nord for hovedbygningen og er som nævnt forbundet med en mellemgang mod øst. Den har ændret sig meget siden opførelsen, hvilken blandt andet kan ses i nedtagningen af den høje skorsten, som kan ses på Thorkel Møllers tegning. Da man gik bort fra at fyre op for at varme bygningen, var der ikke længere brug for at lede røgen væk. I 1944 blev sidebygningens østre ende forhøjet med en etage, så der blev plads til pigeværelser.

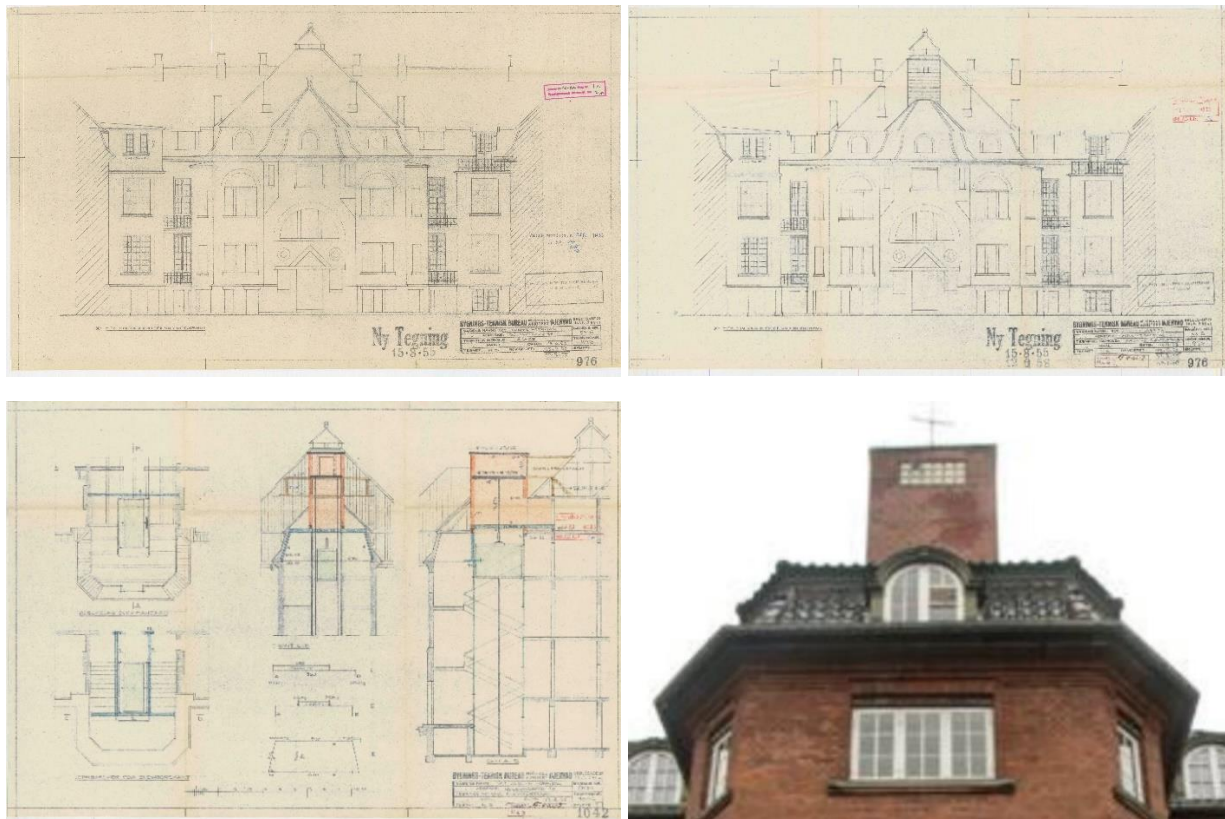

Den mest markante del af sidebygningen var i mange år den høje, centrale skorsten. Skorstenen var et imponerende bygningsværk, og det er da heller ikke underligt, at den har fået ekstra opmærksomhed på Thorkel Møllers tegning fra 1906. Sidebygningen ses her fra den smalle gade mellem Lars Kruses Gade og Bülowsgade (øverst) og fra gården på Bülowsgade 68 (nederst).

Den første elevator på Bülowsgade 68 var ikke placeret i en tilbygning, som elevatoren er i dag, ej hellere var den i centrum af hovedtrappen, hvor personelevatoren stod. Den oprindelige elevator var en fragtelevator, som mest blev brugt til at bringe patienternes mad fra køkkenet op til sygestuerne. Den startede i anretningsrummet i kælderen, ved siden af køkkenet, og gik så op igennem bygningen med udgang i tekøkkenerne på stue- og 1. sal og i et af værelserne på mansardetagen.

Elevatoren midt i bygningen er der ingen spor af før 1958. Den er altså ældre end 1958 og yngre end 1944, hvor en ombygningsgrundplan viser hovedtrappen uden elevator, men hvornår derimellem den er blevet bygget, er ikke til at sige. Det drejede sig om en fragtelevator til senge og andet materiel, men ikke persontransport. I 1958 ønskede man at forhøje elevatoren, så den også kunne nå mansardetagen, hvor hospitalets depot befandt sig. For at gøre dette muligt måtte der bygges et elevatortårn til motoren på taget af bygningen, en rektangulær tilbygning i røde teglsten.

Øverst: Da der i 1955 skulle tilføjes et elevatortårn på Bülowsgade 68, fik Sct. Joseph Søstrene igen hjælp af Michael Djervad, som lavede en tegning af facaden før og efter tilføjelsen. Den firkantede klods på taget passede desværre dårligt sammen med bygningens elegante udtryk.

Nederst: Opførelsen af elevatortårnet krævede mere end en facadetegning og derfor stod Michael Djervad også for en mere detaljeret, indvendig tegning af elevatoren. Her blev det muligt at se, hvordan den var placeret i forhold til trappen og hvad elevatortårnet skulle bruges til. Billedet til højre viser elevatortårnet som det så ud i 2015.

Først i 1977 fik man en personelevator på Bülowsgade 68. Denne elevator blev, i modsætning til den eksisterende elevator, bygget som en ekstra tilføjelse på bygningen. Elevatoren skulle bruges til at fragte patienter og personale mellem bygningens etager.

Det tilbyggede elevatortårn bliver også i dag brugt til bygningens elevator, men den centrale elevator, som befandt sig i den midterste fløj omkranset af hovedtrappen, og det tilbyggede elevatortårn på toppen af taget, blev fjernet ved ombygningen til Killoo HQ. I stedet er der indvendig tilføjet en ståltrappe, der giver adgang til tagetagen, hvor der før kun var adgang fra mindre trapper i sidefløjene. De vareelevatorer, som hospitalet i sin tid brugte, blev revet ned i forbindelse med ombygningen til VUC i 1986.

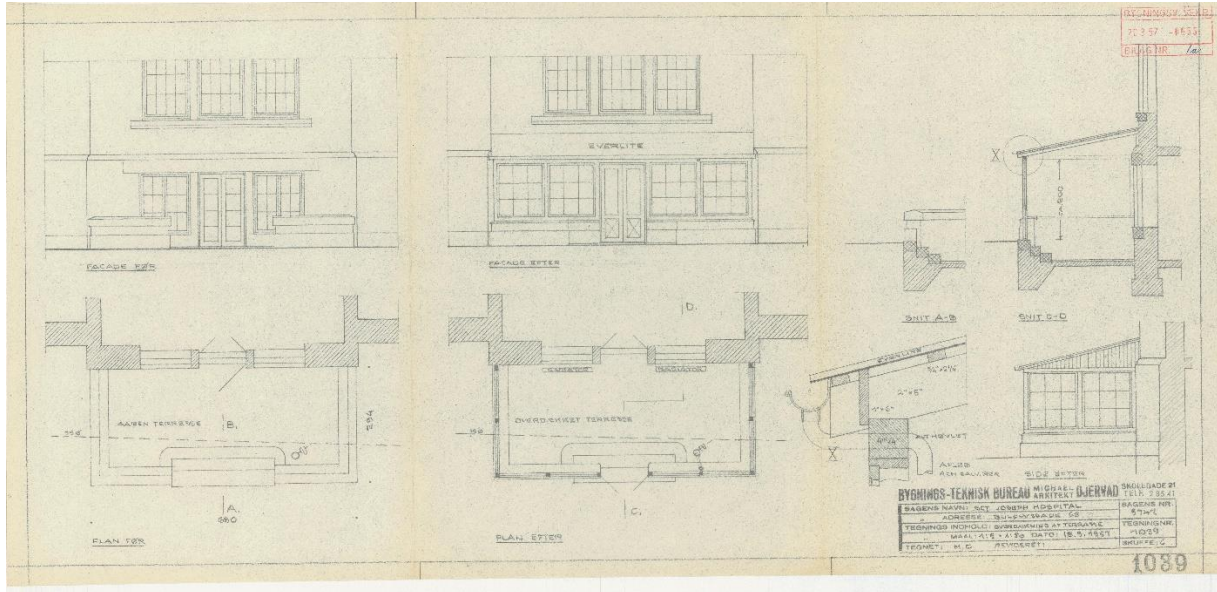
Det tomme rum, hvor elevatoren før stod, er nu blevet en åben trappeopgang, der lukker masser af lys ind i bygningen. Det har også givet plads til en ny, moderne trappe, der gør adgangen til tagetagen meget lettere. Foto fra 2018.

Hospitalet havde brug for plads til, at de mange patienter kunne færdes uforstyrret udenfor, og fik derfor en lille terrasse, som man kunne gå ud til fra kælderen. Fra terrassen kunne man så gå videre ud i hospitalets store have. Oprindeligt var det kun en lille plads med flisegulv, men i 1923 blev den overdækket med glas, så patienterne også kunne have glæde af den i koldt eller vådt vejr.

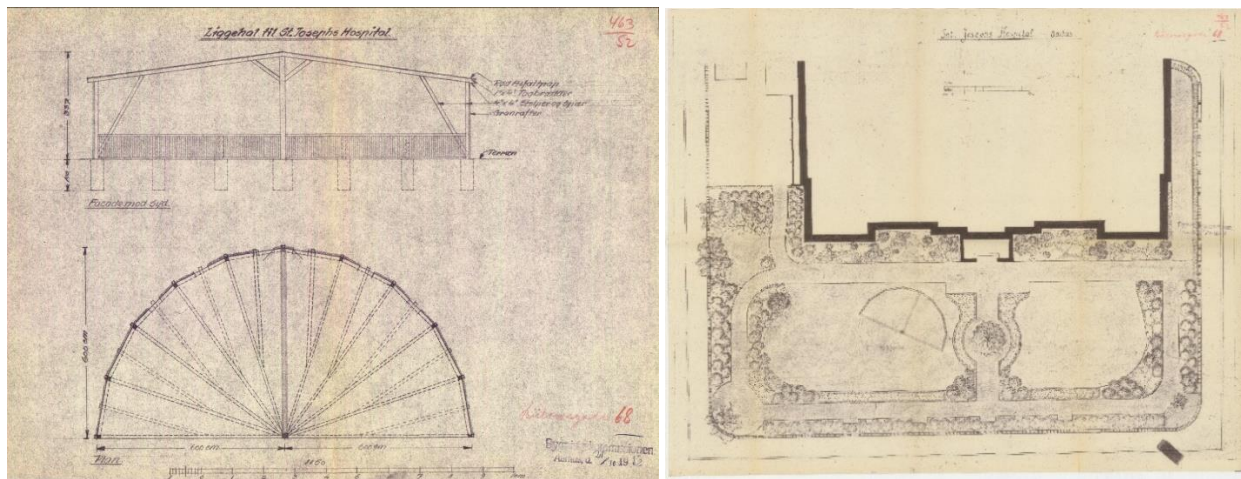

I 1923 blev terrassen overdækket med glas, så den kunne bruges som havestue. Herover ses havestuen på en sommerdag med vidt åbne døre, formentlig i 1970'erne. På de næste side ses en grundplan for terrassens overdækning lavet af Michael Djervad i 1957 samt havestuens indre og endnu et billede udefra, begge fra 2015.

Havestuen var ikke ret stor, og i 1952 valgte man at opføre en liggehal i hospitalets have.

Liggehallen var en halvrund bygning, hvor patienterne kunne gå ud og nyde haven. Tegningerne herover er fra 1952 og viser, hvordan den skulle se ud, og hvor den skulle ligge.

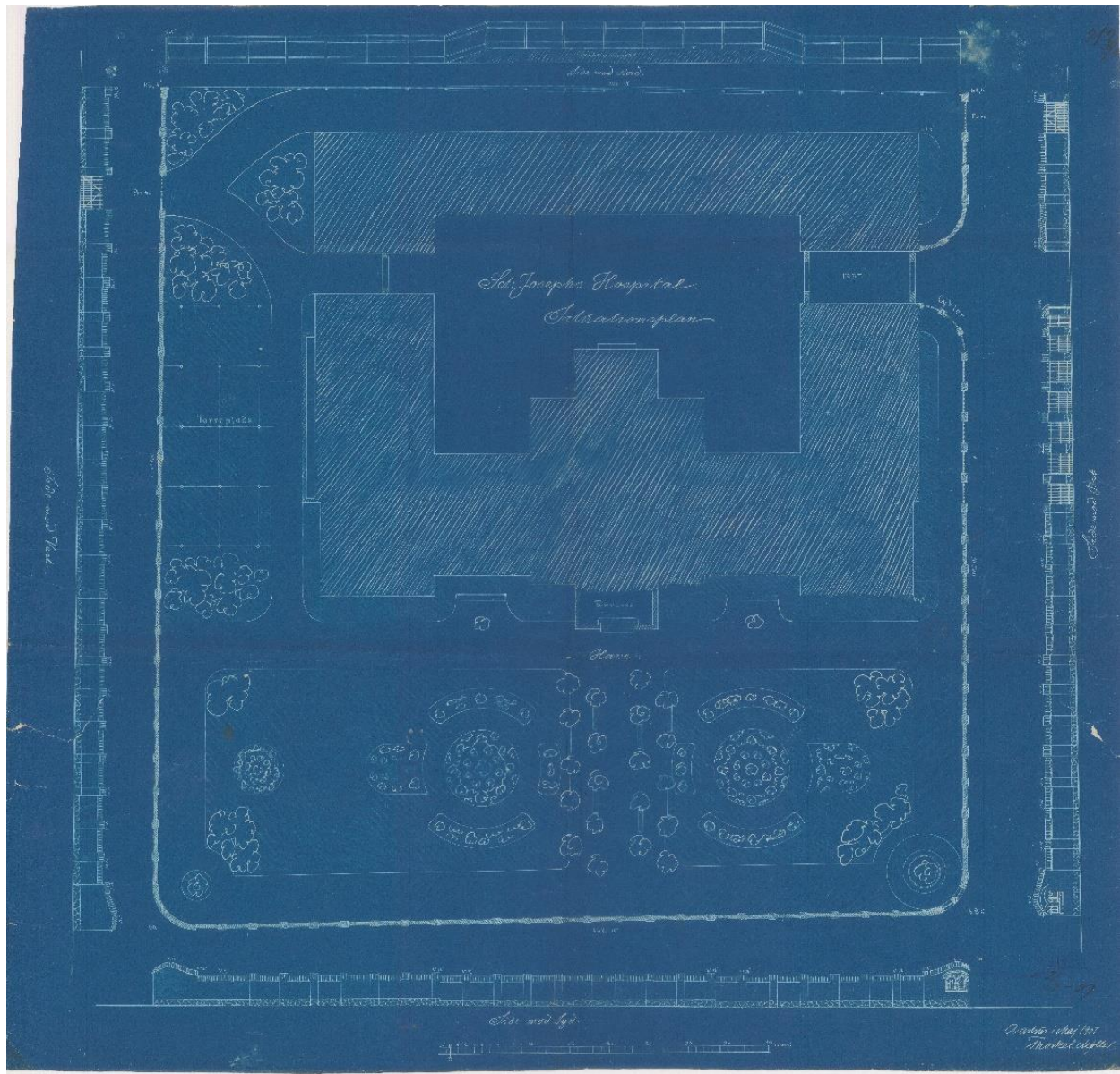

Forholdene var anderledes, da hospitalet var funktionelt. Læg mærke til flasken under stolen. Dengang var det ikke unormalt at få en øl eller to til frokost, selv for en læge. I dag skal man lede længe for at finde et arbejde, hvor det er tilladt at drikke. Udover øllen nyder lægen også pausen med en pibe i solen foran liggehallen. Formentlig fra 1970'erne.

Vest for hovedbygningen, hvor der i VUCs tid var redskabsskur og i dag er nedgang til parkeringskælder, var der ved hospitalets opførelse en tørreplads til linned. Eftersom man fik mere moderne vaske- og tørreknikker, blev denne plads overflødig, og området blev i stedet gjort til en del af haven.

Det var ikke kun bygningsfacader og interiør, der skulle planlægges. Også det omkringliggende areal blev planlagt og tegnet af Thorkel Møller i 1907. Denne plan for haven, med stjerne langs muren og græs i midten, blev bevaret helt frem til 2015.

Da tørrepladsen blev fjernet, blev der plads til blomster og buske langs stien. Sidenhen blev dele af den beplantning ryddet, så der kunne komme et redskabsskur. Billedet er formentlig fra 1970'erne.

Syd for hovedbygningen ligger en have omkranset af en rødstensmur på kampestenssokkel, toppet med glaserede sorte vingetegl. Syd for porten ved Bülowsgade er der mellem havemurens piller et jernhegn i de første otte fag. Først herefter er muren lavet af teglsten.

På det sydøstlige og sydvestlige hjørne hæver havemuren sig i en elegant bue. Da hospitalet blev bygget i 1907 var der, i hjørnet ved Bogensegade og Bülowsgade, to rundbuede vinduer med metalgitter for og en granitkarm. Dokumenterne i forbindelse med bygningen fortæller intet om, hvornår dette blev muret til, men det er synligt på billeder frem til 1938. På billederne fra 1970'erne er de lukkede. I løbet af de mellemliggende år er åbningerne muret til.

Billede af havemuren, hvor åbningen er muret til, formentlig fra slut 70'erne, start 80'erne.

Åbningen i havemuren har givet patienterne mulighed for at kigge ud på gaden, men den har også givet forbipasserende mulighed for at kigge ind. Måske er den blevet lukket for at give de syge mere privatliv. Herunder ses havemuren inde fra haven, som den så ud i begyndelsen af den seneste ombygning. Foto fra 2015.

Det andet hjørne har ingen spor efter nogensinde at have haft en åbning, selvom det hæver sig på samme måde.

Det kan måske være svært at forestille sig i dag, men ved sin opførelse lå Bülowsgade 68 i et grønt område med udsigt til Marselisborgskoven. Byen gik ikke længere end til Fåborggade mod syd, og mange af de områder, som i dag er skjult af villakvarterer, var dengang ikke mere end marker og hyggelige kolonihavehuse. Hospitalet var blevet placeret i udkanten af byen, for at "den Syges Øje kan glæde sig over den herlige Udsigt over Sø og Skov", som det står i pastor Schmidts tale fra grundstensnedlæggelsen.

I dag må vi nøjes med træerne syd for haven, der fungerer som en forlængelse af Tietgens Plads.